

KARIN WESTMAN BERG

Varför behövs kvinnoforskning?

Kvinnoforskning är fortfarande ett okänt begrepp för många. Karin Westman Berg utreder här vad den innebär och varför kvinnoforskning behövs. Hon sätter in den manscentrerade forskningen vid universiteten i dag i ett historiskt perspektiv och diskuterar olika möjligheter att stödja kvinnliga forskare och bana väg för kvinnoforskningen.

Låt mig inleda med att berätta tre historier:

Vid FN:s befolkningskonferens i Bukarest för några år sedan spelade en rad berömda framtidsexperter en viktig roll i diskussionerna om mänsklighetens framtid. En av de svenska delegaterna, som studerat deras böcker frågade: 'Varför nämner ni inga kvinnor i era böcker? Kommer det inte att finnas några kvinnor i framtiden?' – 'Ni har inte förstått', svarade de, 'att vi koncentrerar oss på den manliga hälften av människosläktet, eftersom det är där utvecklingen sker. Kvinnorna är ett statiskt element.'

Är inte detta ett chockerande exempel på vad som har kallats 'den osynliga kvinnan'? Uttrycket har myntats i USA av studenter som frågat varför deras undervisning är manligt dominerad, varför fakta om och av kvinnor nästan alltid saknas, och – när de förekommer – varför de behandlas som något av mindre intresse och betydelse. Nyare forskning har visat att förhållandena är identiska vid våra universitet. Exemplet från Bukarest visar vilka ödesdigra konsekvenser forskarnas omedvetenhet kan få.

Mitt andra exempel är ett telefonsamtal med en svensk gymnasielärare för några år sedan. Jag hade kritiserat en antologi skandinavisk skönlitteratur han varit med om att utge. Knappast några kvinnliga författare var representerade: flertalet texter hade manliga huvudpersoner och motsvarande frågeställningar. Flickorna tyckte att boken var tråkig, medan pojkarna fann den intressant. Läraren gav mig skamsret rätt i min kritik: 'Vi glömde att det numera finns flickor på gymnasiet.'

Kvinnans osynlighet vid universiteten

sprider sig lätt till det övriga undervisningsväsendet. Enligt min mening avslöjar händelsen också en annan viktig sak: det fanns inga flickor på gymnasiet, när den här läraren gick i skolan, och det enda skäl han kunde tänka sig för att göra kvinnliga författare rättvisa var att de behövdes för flickornas skull.

Det tredje exemplet handlar om två kvinnliga studenter på en av våra nya tvärvetenskapliga kurser i könsrollsfrågor. Jag hade undervisat om hur man analyserar skönlitteratur ur könsrollssynpunkt, och vi hade haft metodövningar. Studenterna frågade mig efteråt – med blossande kinder och glittrande ögon: 'Är det verkligen möjligt att vetenskapligt studera skönlitteratur som handlar om kvinnors problem? Det skulle vara oss till stor hjälp, både som mödrar och yrkeskvinnor att forska på det området.'

Situationen illustrerar det trista förhållandet att studentskor i allmänhet anpassar sig till kvinnodiskrimineringen i universitetsundervisningen. De fann det naturligt att den vetenskapliga analysen koncentrerades till männen och att man såg ned på den kvinnliga erfarenheten som något ovidkommande. Därför upplevde de kvinnoforskningen som en inspirerande nyhet, som plötsligt förändrade deras relation till universitetet och deras egen framtid. Deras hittills latent kapacitet stimulerades.

Det historiska perspektivet

För att kunna diskutera de brännande frågor dessa händelser aktualiserar behöver vi

ett historiskt perspektiv. Lider vi inte fortfarande av konsekvenserna av att kvinnorna tidigare utestängts från den högre undervisningen?

I Skandinavien, liksom i andra länder, var universiteten spärrade för kvinnor fram till 1870-talet. Det offentliga kulturlivet skapades huvudsakligen av och för män. Forskningen utfördes av män, och män var betydligt oftare än kvinnor föremål för forskning. Långt efter det att universiteten öppnats för kvinnor, var läroverk och gymnasier öppna 'endast för män'. Flertalet medelklasskvinnor i min ålder har gjort som jag: de gick i flickskola, som inte förde fram till universitetsstudier.

Inom universiteten fanns en rad hinder för kvinnliga studenter, också efter 1873 års reform: de utestängdes tex från vissa ämnen (ibland därför att de saknade militär utbildning!), från alla stipendier, alla ordinarie befattningar som akademiska lärare, alla välbetalda arbeten efter examen, etc. För flertalet var det en lyx att studera. Kvinnofientliga uttalanden från lärarnas sida förekom ofta och återfinns t o m i universitetens protokoll. 'En kvinna blir tidigare utblommad än en man', är ett uttalande av rektor för Uppsala universitet, Henrik Schück. Helt konsekvent var han också emot jämställdhet mellan könen vid sitt universitet. En berömd historieforskare yttrade i ett tal till sin lysande elev: 'Jag gratulerar er till att ha blivit den första kvinnliga filosofie doktorn i Sverige – och hoppas att ni blir den sista.' Året var 1883 och eleven Ellen Fries.

Först under 1950–60-talen började antalet kvinnliga studenter vid de svenska universiteten öka kraftigt. Flickor kunde inte längre hindras studera på grund av bristande ekonomiskt stöd från sina föräldrar, eftersom ett statligt studielånesystem införts för alla studenter.

Kvinnor betraktas fortfarande som undantag

En söker sig ungefär lika många kvinnliga som manliga studenter till de svenska universiteten men våra universitet är trots detta

fortfarande manligt dominerade institutioner. En kvinna, som belastas med traditionella hustruförpliktelser, som föder och fostrar barn behöver i allmänhet längre tid för att fullgöra sina studier. Hon betraktas som ett undantag och blir efter i den akademiska konkurrensen, där mannens livsmönster fortfarande anses vara det normala. Även om antalet kvinnliga studenter som tar akademisk grundexamen är högt, fortsätter de sällan sina studier. Endast 3 % av professorerna och 7 % av docenterna är kvinnor vid Uppsala Universitet.

Det finns inget öppet kvinnoförakt idag men kvinnor bemöts ofta med viss överlägsenhet av manliga lärare och får sällan känna att de förväntar sig något genialt ur en kvinnomun. Lärarna är ofta likgiltiga för vad som sägs utifrån kvinnlig erfarenhet, anser sådant höra till den privata sfären, sakna faktaunderlag, vara i sammanhanget ovidkommande eller rätt och slätt ointressant. De kvinnliga studenternas situation blir därför mindre stimulerande. De uppmuntras inte så ofta att fortsätta – och forskningen går därigenom miste om ett betydelsefullt kvinnligt inflytande och välbehövligt nytänkande.

Eftersom kvinnor sällan når sådana toppställningar inom den akademiska hierarkin att de kan påverka forskning och kursplaner, vet vi fortfarande mindre om kvinnor än om män, och patriarkala fördomar är fortfarande vanliga bakom sk 'vetenskaplig objektivitet'. I USA har oppositionen mot denna situation varit särskilt stark. Universitetet har tvingats arbeta fram planer för hur diskrimineringen av kvinnor skall avskaffas – annars förlorar de sina federala anslag. De får inte längre utnämna en man på en ledig lärarpost, om de inte kan bevisa att det inte finns någon kompetent kvinna, som vill ha tjänsten.

I Skandinavien är det hittills endast ett universitet som gjort en mera ingående utredning om sin egen könsdiskriminering nämligen Bergen i Norge där följande förslag framfördes 1974: det kvinnliga livsmönstret skall betraktas som normalt för både studenter och lärare och universitetets rutiner skall ändras i enlighet därmed;

könskvotering för kvinnor föreslås för att balansera den hemliga könskvotering till männens förmån som fungerat under de senaste 100 åren; barndaghem med tillräcklig plats för studenternas, lärarnas och övriga anställdas barn skall inrättas nära universitetet; mer stöd och uppmuntran skall ges åt flickor med forskarbegåvning; deltidsarbete skall anordnas för båda könen på alla nivåer. Dessutom skall den samhällsvetenskapliga och den humanistiska fakulteten ansvara för att kvinnoforskning bedrivs och integreras i kurslitteraturen.

Förslaget diskuterades vid samtliga norska universitet och bidrog bl a till att Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd sedan 1975 satsar rejält på ekonomiskt stöd åt kvinnoforskning.

I Sverige har jämställdhet mellan könen i högre utbildning och forskning preciserats som ett centralt mål för den nya högskolan. Universitets- och högskoleämbetet har sedan 1975 stimulerat till debatt om problemen i en serie skrifter och föreslår nu bl a: att man i all forskning beaktar kvinnoaspekter; att kvotering av doktorandstipendier införs; att nya professurer inrättas i kvinnolitteratur och kvinnohistoria; att den nya forskningsinriktningen tas upp såväl i grundutbildningen som inom forskarutbildningen; att ett sekretariat för jämställdhets- och kvinnoforskning inrättas m m. (Se *Jämställdhetsforskning*, UHA:rapport 1979:16.)

Vad är kvinnoforskning?

Vad är då kvinnoforskning? Det är inte en ny vetenskapsgren utan en ny kritisk aspekt och kan tas upp inom alla vetenskapsgrenar som sysslar med människor som forskningsobjekt. Den är en komplettering men också ett korrektiv till den traditionella forskningen. Vi kvinnoforskare behöver diskutera och definiera vår gemensamma kritiska utgångspunkt och vidareutveckla våra teorier och metoder om hur forskning om kvinnor ur kvinnoaspekt skall bedrivas.

När vi upptäckt, att den traditionella forskningen är mansdominerad, androcentrisk, trots att forskarna trodde att de var neutrala, gäller det att kartlägga vilka följder de

androcentriska värderingarna fått inom olika vetenskaper. I den holländska undersökningen *Vrouwen en de Wetenschap* (Kvinnor och vetenskap), 1974, har en rad yngre akademiker inom olika discipliner vid Amsterdam-universitetet granskat sin egen kurslitteratur och funnit bl a följande: 1) forskare arbetar vanligen utifrån den förutsättningen, att det är tillräckligt att studera den manliga delen av arten människa, eftersom han anses representera båda könen; 2) om kvinnor över huvud taget tas med i bilden beskrivs de vanligen med hjälp av stereotypa kvinnoklichéer; 3) själva det vetenskapliga språkbruket innehåller kvinnodiskriminerande inslag.

Några studenter gjorde liknande analyser av sina läroböcker i mitt 'Könsrollseminarium' för några år sedan med samma resultat. Jag återger två exempel från deras analyser av stereotypa kvinnouppfattningar. (Se K Westman Berg (red), *Könsdiskriminering förr och nu*, 1972, s 88 och s 77):

I en litteraturhistorisk handbok beskrevs Hedvig Charlotta Nordenflychts utseende i samband med en analys av hennes sista kärleksdikter. Trots att hon ännu inte hade fyllt fyrtio år, beskrevs hon som 'den åldrande, korpulenta och koppärriga Herdinnan i Norden'. Ingen litteraturhistoriker bryr sig om att beskriva hur tex Goethe såg ut, när han 80-årig skrev sina sista kärleksdikter till en ung flicka. Hade han kalaskula? Flint? Varför får vi inte veta det?

I en lärobok i gynekologi måste studenterna lära sig följande definition av den mogna kvinnan: 'Komponenterna i personlighetsbilden hos den mogna kvinnan består av narcissism, masochism och passivitet. Dessa egenskaper är konstruktiva, därför att de bidrar till hennes och familjens bestånd.'

Den nya feministrörelsen är inflytelserik vid universiteten i USA och har de senaste tio åren lyckats införa sk kvinnostudiekurser vid drygt 260 college och universitet där man kan avlägga examina ända t o m doktorandnivå. Litteratur- och sociologikurser hörde till de första. Omfattande forskning har utförts och medfört starkare kvinnligt inflytande inom den vetenskapliga världen. (Se bibliografin *Women's Work and Women's Studies* som ges ut årligen vid Barnard College, Columbia University, New York samt

Women's Studies International Quarterly, vol 2, no 1 1979 och artikeln *Women's Studies, Women's Research and Women's Research Centres: Recent developments in the U.S.A. and in the F.R.G.* av Hanna-Beate Schöpp-Schilling.)

Några positiva drag jag fäst mig vid i denna nya forskning:

- Den förbigår inte kvinnoförtryckets historia, kvinnornas frihetskamp och den roll kvinnor spelat och spelar i samhälle och kultur;

- den betraktar inte intelligens och kreativitet som manliga egenskaper;

- den uppfattar inte kvinnliga konstnärer, författare och kompositörer som mindre intressanta;

- den förbigår inte betydelsefulla vetenskapliga resultat, som uppnåtts av kvinnor;

- den döljer inte det stöd framstående män givit feminismen.

Kvinnliga forskare är handikappade

Det är uppenbart att vi är handikappade av den kvinnotorka som råder i vår kurslitteratur – trots att vi är vana vid den och försöker bortse från den. Det är förödmjukande att få intrycket att kvinnor inte har utträttat något verkligt betydelsefullt i historien, litteraturen, konsten, musiken. Man känner sig dum, när man vet mer om de lagar som styrt männens liv än dem som gällt ens eget kön, när man vet mer om psykologiska företeelser hos män än hos sig själv, när man vet mer om kyrkans undervisning om människan (dvs mannen) än om dess kvinnouppfattning under häxförföljelsernas tid.

T o m i litteraturhistoriekurser, där flickor – på akademisk grundnivå – är i överväldigande majoritet läser man knappast några texter av kvinnliga författare. Ytterst få texter har kvinnor som huvudpersoner, alla kursböcker har skrivits av män och undervisningen förmedlas vanligen av manliga lärare etc. I en komprimerad kurs som täckte skandinavisk skönlitteratur under ca 1 000 år (från Eddan till och med Strindberg), fanns bara en kvinnlig författare representerad i kurslitteraturen. Enligt studierektor fick vi inte utesluta någon manlig författare som ingick i kursplanen. Följaktligen fanns

det inte plats för några kvinnor ... Med studenternas hjälp gick det dock att skära ner antalet dikter av de manliga författarna för att få med några kvinnliga ... Kursen bestod av tretton kvinnliga studenter och tre manliga. I doktorandkurserna däremot utgör männen ca hälften och när det gäller att erhålla tjänster vid institutionen dominerar de helt.

En sådan situation stärker inte de kvinnliga studenternas självkänsla. Med ytterst få identifikationsobjekt inom universitetet känner de sig inte på sin rätta plats och universitetet angår dem inte. Inte heller litar de på sin egen förmåga att bedriva forskning. Jag har känt det likadant själv en gång och lämnade universitetet med en fil mag-examen. Visserligen kände jag mig dragen till forskning men trodde att sådana nöjen var 'endast för män'. När jag senare upptäckte att det var ett misstag, måste jag skriva min avhandling i en liten stad i norra Sverige, utan tillgång till universitetet men med en familj att ta hand om.

Ytterst sällan upptäcker kvinnliga studenter i tid hur de manipuleras bort från universitetet. Ett av de fåtaliga undantagen från denna regel uppsökte mig härom året och berättade upprört att hon förts bakom ljuset. Hon hade avslutat en uppsats om de första svenska kvinnliga riksdagsledamöterna och slagits av deras starka, intelligenta personligheter. 'Varför har jag i mina historieböcker aldrig fått läsa något om duktiga kvinnliga politiker?' frågade hon. 'Om jag hade vetat att kvinnor kan vara precis lika framstående som män på detta område, skulle jag på ett helt annat sätt ha koncentrerat mig på min utbildning.'

Hon var tillräckligt arg – och tillräckligt framåt – för att anordna en studentaktion mot lokala studieplanen i historia med krav på att kvinnornas, arbetarklassens och u-ländernas historia skulle ingå som obligatoriska avsnitt för alla studenter. De lyckades, och kurslistorna ändrades.

Från en annan del av världen, Australien, kan jag berätta om en historieprofessor, Miriam Dixon, som ändrat sin institutions läroplan och infört en kurs om kvinnornas historia i landet. Hon skriver:

Varför kvinnohistoria?

Vårt samhälle erkänner historiens betydelse för att kunna förstå nuet: det är huvudskalet till att man undervisar i historia i skolor och universitet och till att historieböcker skrivs och läses. En del människor inser att vi måste ha en historia för att uppleva mening, riktning och 'rötter'. Eller annorlunda uttryckt, för att ge oss en djupare känsla av identitet i en tid av nedbrytande och förvirrande förändring. Men låt oss se litet närmare på detta. Det som historien i själva verket erkänner, undervisar om och hyllar i romaner och filmer är *mannens* historia: bokstavligen *hans* historia, inte *hennes*. Med rätta känner männen – även om de inte kan uttrycka det i särskilt många ord, eftersom de inte alltid har nog självkänedom – att de behöver en bild av sig själva i det förflutna (historia) för att få mening och känna tillförsikt i nuet.

Eftersom denna historieprofessor vet att vi kvinnor behöver vår historia lika väl som männen behöver sin hjälper hon sina studenter att upptäcka de rika bidrag kvinnor har givit till politik och kultur utan vilka det australiska folket inte skulle existera. Det som utträttats av ett fåtal styrande överklassmän kan inte ensamt kallas historia. Det har alltid varit makthavarna, som dikterat historien, men de maktlösa grupperna låter sig inte längre nöja med denna ensidiga historieskrivning. De vill lära känna sin egen historia.

Elin Wägner skrev redan 1940: 'Mäns och kvinnors historia är ju så sammanflätad som varp och inslag i en väv, men de har lyckats göra en historia enbart av inslaget.'

Till sist skall jag något beröra ett svårt problem. T o m dagens kvinnliga författare, konstnärer etc undervärderas ofta vid universiteten. Det kan illustreras med följande exempel. När kurslistan över engelsk skönlitteratur från vårt århundrade skulle revideras vid engelska institutionen inom ett av universiteten, tog den för ändamålet tillsatta kommittén bort samtliga kvinnliga författare, bl a Virginia Woolf, Katherine Mansfield, Dorothy Sayers, Doris Lessing, för att i stället ta med några unga manliga författare.

En handbok om nutida svenska författare (1940–1970) presenterar 279 manliga och endast 11 kvinnliga – trots att det finns

många lysande kvinnliga författare, bland vilka t o m en del oftare översatts till främmande språk än sina manliga kolleger. De kvinnliga författarna behandlas på 15 av bokens 265 sidor. Dessa siffror kan jämföras med antalet medlemmar i Sveriges Författarförbund: drygt en fjärdedel är kvinnor, 410 av 1 610.

Att kvinnliga författare förbigås vid universiteten påverkar också dessa författares sociala situation, eftersom hela det litterära etablissemanget – förlag, litterära tidskrifter, dagstidningsrecensioner – i stort sett styrs av män med universitetsbakgrund.

Det finns naturligtvis många förklaringar till denna situation. En kan vara att – som ett experiment i USA visat – både män och kvinnor omedvetet värderar en artikel med manlig signatur högre än samma artikel om de i stället får läsa den med en kvinnlig signatur. Svenska studenter tycks tyvärr reagera på samma sätt.

Det behövs ytterligare forskning om detta problem. Uppenbarligen måste vi avslöja och bekämpa detta omedvetna mansförhållande inom både oss själva och våra ämnen.

Sammanfattningsvis behövs kvinnoforskning för att: 1) fylla luckorna i kunskapen om kvinnor inom olika vetenskaper; 2) utarbeta adekvata teorier, metoder och hjälpmedel för forskning om kvinnor ur kvinnosynpunkt; 3) avslöja de vetenskapliga brister som uppstår i forskningsresultat styrda av oredovisade patriarkala värderingar; 4) påvisa den omedvetna underskattningen av kvinnliga begåvningar som hindrar dem att utvecklas till fullo och tillföra forskningen välbehövligt nytänkande; 5) förhindra att forskningen fungerar som redskap för kvinnoförtryck; 6) fullfölja 1873 års reform. Målet är kort sagt ett paradigmskifte så att framtida forskare inte kommer att kunna utgå från att mannen ensam kan undersökas som en representant för hela mänskligheten.

Eller som statsvetaren Tone Schou Wetlesen i Norge uttrycker saken: 'Kvinnoforskning representerar ett korrektiv till den tidigare mansdominerade och manscentrerade forskningen. Den bär löften om nytänkande

av gränsöverskridande eller revolutionär karaktär. Det beror på, att gamla förklaringsmönster, som inte kan förklara kvinnors liv och situation, nu får lov att stryka på foten för mera omfattande teorier, som också omfattar kvinnorna.'

Det är utmärkt att UHÄ stöder utvecklingen i denna riktning och försöker få den akademiska världen att vakna till medvetenhet om behovet av självkritik och reformer. Men UHÄ kan bara föreslå. Utan kvinnoforskning som drivkraft inom de olika vetenskaperna blir förverkligandet vanskligt.

Kamp och lidande öppnade en gång vägen för vår chans att forska. Tyvärr är kampen inte avslutad. Vi är alla en del av historien och måste finna vår roll i dagens läge.

Summary

Why is women's research needed?

Even though the doors of Swedish universities were opened to talented women students in 1873, patriarchal values still dominate the universities. Women still only fill a small minority of the teaching and research positions (at the University of Uppsala they are only 3 % of the full professors and 7 % of the assistant professors). The male life-pattern is still considered the norm; the informal career network remains a male province and in particular research and teaching is male-dominated and male-centred.

Women students usually adapt themselves to the values of the surroundings and uncritically share them. Despite the fact that roughly half of the students who start university studies are women, very few continue at the graduate level.

In the U.S.A., Holland, Norway and Australia, as well as other countries, female students and teachers have, since the start of the seventies, raised objections to this situation. As a result they have set up Women's Studies courses, brought about reforms with respect to the appointment of teaching staff and research assistance, started women's research and increased the number of women researchers.

Women's research is not a new scientific branch but rather a new critical aspect which can be incorporated into all scientific disciplines which have women and men as the research object. It is a completing and correcting of male-centred research. The most salient consequence of women's research is a paradigm shift, i e, fundamental research theories and explanations which have been utilized up to the present time –

but which have been inadequate for research on women – are replaced by more comprehensive theories which also include women.

In Sweden, equality between the sexes has been specified as a central goal for the university reform of 1977 and the National Board of Universities and Colleges has suggested a number of concrete measures. However the National Board of Universities and Colleges can only put forward suggestions. Without women's research as a driving force within different disciplines, the realization of these measures will be difficult.

Women's research is thus needed for the following reasons:

- 1) To fill the gaps in knowledge about women within different disciplines,
- 2) To work out adequate theories, methods and resources for research on women from women's point of view,
- 3) To expose the scientific shortcomings arising in research results due to the patriarchal values which so often guide research,
- 4) To point out the unconscious underestimation of women's talent which prevents it from being developed to its full and from furnishing research with well-needed new ideas,
- 5) To prevent research from acting as a tool for the oppression of women,
- 6) To fully realize the 1873 reform when Swedish universities were opened to women.

Karin Westman Berg
Kvinnolitteraturprojektet
Kyrkogårdsgatan 25
752 45 Uppsala